

payı, onun səhmdarlıq nisbətində müəyyənləşir. Kapitalın səhmdar cəmiyyətlərdə uçotu, şirkətin maliyyə tənzimləməsi, qanunvericilik tələbləri və auditorluq standartları ilə təyin edilir. Şirkət, kapitalın uçotunu və saxlanılmasını rəsmi qaydada apararaq, səhmdarlar və həmçinin qanunvericilər və regulatorlar tərəfindən izlənən maliyyə strukturunu təmin edir. [10]

Kapitalın dəyəri, şirkətin büdcələməsi, maliyyə planlaması, inkişaf planları və səhmdarların qoyduğu məbləğlərə əsasən hesablanır. Şirkətin kapitalı zamanla arta bilər və azala bilər, mənfəətlərin, zərərlərin, dividend ödənişlərinin, yeni səhmdarlıq həllərinin və digər maliyyə işlərinin nəticəsi olaraq dəyişə bilər. [1, s. 11]

2. Səhmlərin mahiyyəti

Səhmdar kapitalı - bir şirkətin pay sahiblərinə məxsus olan və şirkətin mülkiyyət hissələrini ifadə edən maliyyə bir termdir. Səhmdar kapitalı, səhmdarlar tərəfindən şirkətə qoyulan məbləğlərlə formalaşır və səhmdarların mülkiyyət hüquqlarını təmin edir. Səhmdar kapitalı, şirkətin büdcəsində əsas rol oynayan və şirkətin fəaliyyətini dəstəkləyən bir maliyyə bazasıdır. Səhmdarlar, şirkətə pul, əşya, mülkiyyət hüquqları və ya digər dəyərlər özündə cəmləşdirərək şirkətə maliyyə dəstəyi verir və səhmdarlıq hüquqlarını əldə edir. Səhmdar kapitalının başlıca xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

1. Pay sahibi mülkiyyəti: Səhmdarlar, şirkətin pay sahibləri kimi mülkiyyət hüquqlarına malik olurlar. Bu, onlara şirkətin fəaliyyətlərində, qərar verilmə prosesində və gəlirlərin paylaşdırılmasında iştirak etmək imkanı verir. [2, s. 20]

2. Risk və mükafat: Səhmdarlar, şirkətin uğurlu olması halında mükafatlandırılma biləcəkləri kimi, şirkətin müvəffəqiyyətsizliyi halında maddi itkilərə məruz qalma ehtimalı da düzəlidir. Səhmdar kapitalı, şirkətin risk-qərar alma və maliyyə sağlamlığını təmin etmək üçün əhəmiyyətli bir amildir. [10]

3. Payın dəyəri: Səhmdar kapitalının dəyəri, şirkətin paylarının maliyyə bazarında qiymətləndirilməsi ilə müəyyənləşir. Bu dəyər, şirkətin performans, gəlirlər, aktivlər və digər faktorlar əsasında dəyişə bilər. [9]

3. Səhmdarların növləri

İmtiyazlı səhmlər – bir şirkətin əsas kapitalına aid olan səhmlərə alternativ olaraq yaradılan səhmlərdir. Bu səhmlər, normal səhmlərdən fərqli olaraq, xüsusi imtiyazlar və məhdudiyətlərlə əlaqələndirilir. İmtiyazlı səhmlər səhmdarlar arasında maliyyə və idarəetmə sahəsində fərqlənmiş hüquqlar verən bir növ mülkiyyət hissəsidir. [7] İmtiyazlı səhmlərin bəzi ümumi imtiyazlarını aşağıdakı kimi izah etmək mümkündür:

1. Dividend imtiyazı: İmtiyazlı səhmlər, normal səhmlərdən əvvəl dividend ödənilməsinə imtiyaz verir. Bu, şirkətin qazancı paylaşdırılanda, imtiyazlı səhmdarların normal səhmlərə nisbətən daha çox və ya prioritetli dividend almasını təmin edir.

2. Aktivlərdən xüsusi imtiyaz: İmtiyazlı səhmlər, şirkətin iflas etməsi, likvidasiya edilməsi və ya digər maliyyə tərəfdaşları arasında aktivlərin paylaşdırılması hallarında prioritetli imtiyazlara malik ola bilər. Buna görə, ehtimal ki, imtiyazlı səhmdarlar, şirkətin aktivlərinin paylaşdırılmasında normal səhmdarlarla müqayisədə prioritetli olacaqlar. [8]

3. Səs vermə hüquqları: İmtiyazlı səhmdarlar, normal səhmdarlardan fərqli olaraq, ümumiyyətlə səhmdarlıq hüquqları üzrə məhdudiyətlərə malik ola bilər. İmtiyazlı səhmdarlar ümumiyyətlə səhmdarlar iclasında seçmə hüququnu məhdudlaşdırıb, idarəetməyə dair səhmdarların müzakirəsindən məhrum edə bilər.

Bu imtiyazlar səhmdarlar arasında fərqlənir və müqavilələşdirmə müddəalarına və qurucu sənədlərə (şirkət müqaviləsi, şirkət sənədləri və s.) əsaslanır. [10]

4. Konvertasiya imtiyazı: İmtiyazlı səhmlər bəzən normal səhmlərə çevrilmə imtiyazına sahib ola bilər. Bu imtiyaz, səhmdarın istəyinə bağlı olaraq imtiyazlı səhmdən

normal səhmlərə çevrilməsinə imkan verir. Bu, səhmdarın dəyişən şərtlərə və ya həyatda qalma şərtlərinə görə maliyyə və sahibkarlıq hüquqlarını dəyişdirməsinə imkan verir.

5. Səhmdarlar arasında prioritetli ödəniş imtiyazı: İmtiyazlı səhmlər, normal səhmdarlardan əvvəl geri ödəniş və ya paylaşdırma imtiyazına sahib ola bilər. Bu imtiyaz, şirkətin likvidasiya edilməsi və ya varisi kimi digər səhmdarlara borc ödəmək üçün prioritetli maliyyə imtiyazını verir. [12]

6. Səhmdarlar arasında idarəetmə imtiyazı: İmtiyazlı səhmlər, idarəetmə prosesində prioritetli hüquqlara malik ola bilər. Bu imtiyaz, imtiyazlı səhmdarların şirkətin idarəetmə strukturunu tənzimləmə və səhmdarlıq hüquqlarında öncəlik təmin etmə imkanını verir.

İmtiyazlı səhmlər, şirkətin strukturunu və səhmdarlar arasındakı hüquqları növləndirmək üçün istifadə olunur. Bu, səhmdarların risk və mükafatları fərqli olan iştirak formalarına imkan verir. İmtiyazlı səhmlər, investorların istəklərinə uyğun şəkildə səhmdarlıq strukturunu inkişaf etdirmələrinə imkan yaradır. Bu imtiyazlar, müqavilə və qurucu sənədlərlə təyin edilir və səhmdarların maliyyə və idarəetmə prosesindəki hüquqlarını tənzimləməyə kömək edir.

Adi səhmlər – Səhmdar cəmiyyətlərdə ən çox rast gəlinən səhmlərdir. Bu səhmlər, şirkətin mənziləri, idarəetmə prosesinə iştirak etmə hüquqları və qazancın paylaşdırılmasında səhmdarlara mülkiyyət hüquqları təmin edir. [8]

Adi səhmlər şirkətin əsas səhmdarları arasında bölüşdürülür və səhmdarlar bu səhmlər vasitəsilə şirkətə maliyyə dəstək verir. Adi səhmlər, səhmdarların şirkətin idarəetmə prosesinə iştirak etmə hüquqlarını təmin edir, məsələn, səhmdarlar toplantılarına iştirak etmək, səhmdarlar arasında səsvermə hüququ, şirkətin idarəetmə organlarında vəzifə tutmaq kimi imtiyazlarla əlaqəlidir.

Adi səhmlərin qazancın paylaşdırılmasında rolu da əhəmiyyətlidir. Şirkət uğurlu olduqda, səhmdarlar bu uğurdan pay olaraq dividend şəklində mənfəət əldə edir. Pay sahibləri, şirkətin hasilatından əldə etdikləri qazancın bir hissəsini alır və bu, şirkətin performansına bağlı olaraq dəyişə bilər.

Adi səhmlərin bir xüsusiyyəti, şirkətin qismən məhkumluq durumunda olması halında, səhmdarların məbləğlərinin məhdudluğudur. Yəni şirkət başqa borclarını ödəmək üçün maliyyə cəhdlərinə girərsə, səhmdarlar, şirkət varlıqlarından yalnız qoyduqları məbləğ qədər pay ala bilərlər və əlavə maliyyə təminatı tələb etmək hüququ yoxdur.

Adi səhmlər, səhmdarlar arasında bərabər şərtlərlə paylaşdırılır və ümumiyyətlə şirkətin əsas səhmdarlarının maraqlarını təmsil edir. Bu səhmlər, şirkət sahibliyinin ən çox yayılmış və demokratik formunu təşkil edir.

Ehtiyatlar – Səhmlərdə ehtiyatlar, şirkətin səhmdarlarının və maliyyə durumunun qorunması üçün alınan tədbirləri ifadə edir. Bu ehtiyatlar, səhmdarların maraqlarını, səhmdar cəmiyyətinin stabilliyini və uzunmüddətli uğurlu fəaliyyətini təmin etmək məqsədi ilə qoyulur. Aşağıda səhmlərdə müxtəlif ehtiyat növlərindən bəzi nümunələri tapa bilərsiniz: [8]

1. Dividend ehtiyatı: Şirkətlər, mövcud və ya gələcəkdəki maliyyə qaynaqlarını qorumaq və şirkətin genişlənməsinə investisiya etmək üçün bir hissəsini dividend olaraq dağıtmaqdan imtina edə bilərlər. Bu ehtiyat, şirkətin daxili qaynaqları ilə inkişafını maliyyələşdirmək üçün istifadə edilir. [3, s. 13]

2. Geriyə qoyulmuş qazanc ehtiyatı: Şirkətlər, gələcək illərdəki potensial maliyyə çətinliklərini öngörərək qərarla dividend ödəməkdən çəkinərək geriyə qoyulmuş qazanc hesabında ehtiyat yarada bilərlər. Bu ehtiyat, səhmdarlar arasında maliyyə tərəfdaşlığın qorunmasına və şirkətin operativ effektivliyini təmin etməyə kömək edir.

3. Rezerv ehtiyatı: Şirkətlər, müəyyən bir məbləğdən (səhmlərin nominal dəyərinə və ya qeyri-əqli xarakterə əsasən) ibarət rezerv fondu yaradaraq, maliyyəli risklərə qarşı təhlükəsizlik təmin edir. Bu fon, zərərli işarələr, operativ risklər və ya gələcək proyekt-

lərin maliyyələşməsi kimi fərqli məqsədlər üçün istifadə edilə bilər.

4. Səhmdar qoruyucu ehtiyatı: Şirkətlər, səhmdarların maraqlarını qorumaq üçün müxtəlif sənədlər və hüquqi mexanizmlər istifadə edə bilərlər. [9]

Nəticə

Qənaətimizcə, səhmdar cəmiyyətlərində kapitalın uçotu, şirkətin maliyyə sağlamlığının və səhmdarların maraqlarının qorunması üçün əhəmiyyətli bir məsələdir. Kapitalın uçotu, səhmdarlar tərəfindən şirkətə qoyulan məbləğlərlə təmin edilir və səhmdarların mülkiyyət hüquqlarını təmin edir.

Bu məqalə boyunca kapitalın səhmdar cəmiyyətlərdə uçotu və onun əhəmiyyəti araşdırıldı. Səhmdar kapitalının şirkət büdcəsinə olan təsiri vurğulanır. Səhmdarlar, şirkətə maliyyə dəstək verərək, şirkətin faiz və kreditlərə əsaslanmadan fəaliyyətini davam etməsinə imkan yaradır. Bu, şirkətin likvidliyini artırır və potensial büdcə çatışmazlıqlarını azaldır. Səhmdar kapitalının idarə olunması və paylaşdırılması da məqalədə əhəmiyyətli bir yer tutur. Səhmdarlar, şirkətin idarəetmə prosesində iştirak edərək qərarların verilməsinə və şirkətin inkişafını təmin etməyə kömək edir. Mənbələrə əsasən, səhmdarlar arasında səsvermə hüququ, idarəetmə orqanlarında iştirak etmək və dividendlərdən faydalanma imkanı var.

Bununla birlikdə, səhmdar kapitalının qorunması da önəmli bir məsələdir. Şirkətlər, potensial risklərə qarşı ehtiyat tədbirləri götürərək səhmdarların maraqlarını qorumağa çalışır. Bu ehtiyatlar, dividend ödəməmə, geriyyə qoyulmuş qazanc hesabı, rezerv fondu yaratma və səhmdar qoruyucu ehtiyatlar kimi tədbirləri əhatə edir.

Nəticə olaraq, səhmdar cəmiyyətlərində kapitalın uçotu, şirkətin maliyyə sağlamlığının və səhmdarların maraqlarının qorunması üçün əhəmiyyətli bir rola malikdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Atakişiyev R., Fatullayev R., Birgə biznesin təşkili və maliyyələşməsi yolları, Bakı: "Nurlar" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2018, 48 s.
2. Atakişiyev R., Fətullayev R. Kiçik sahibkarlıq subyektlərində könüllüvergi ödəmə mədəniyyəti, Bakı: QHT Nəşriyyatı, 2016, 48 s.
3. Cəfərov A. "Mühasibat uçotu. Monitor Konsaltinq Servis MMC-nin kitabxanasından". Bakı, 2012, 504 s.
4. Həsənov E., Əlimərdanov E. Mühasibat uçotu (GAAP və IFRS əsasında)", Naxçıvan: "Əcəmi" Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 2017, 360 s.
5. Kərimov A. Mühasibat uçotu, vergilər (nəzəri-praktiki vəsait), onuncu nəşr, Bakı: «Ozan» nəşriyyatı, 2009, 544 s.
6. https://az.wikipedia.org/wiki/Kapital_miqrasiyas%C4%B1
7. <https://banker.az/bank-kapitali-v%c9%99-onun-mahiyy%c9%99ti/>
8. https://www.researchgate.net/publication/349833752_Kapital_v_investisiya_iqtisadi_mahiyyt_trif_v_tsnifatlar
9. https://az.wikipedia.org/wiki/S%C9%99hmdar_c%C9%99miyy%C9%99ti
10. <https://benefisiar.org/manset/9063/aciq-v%C9%99-qapali-s%C9%99hmdar-c%C9%99miyy%C9%99ti-n%C9%99dir-v%C9%99-onların-hansı-f%C9%99rql%C9%99ri-var.html>
11. https://az.wikipedia.org/wiki/%C4%B0mtiyazl%C4%B1_s%C9%99hm
12. https://az.wikipedia.org/wiki/Qeyri-kumulyativ_imtiyazl%C4%B1_s%C9%99hml%C9%99r

Учет капитала в акционерных обществах

Учет капитала в акционерных обществах может осуществляться несколькими способами. Теперь рассмотрим самые распространенные из них:

1. В большинстве акционерных обществ учет ведется по основному капиталу. Он показывает сумму капитала, вложенного акционерами, которые являются владельцами компании, или то, как они ценятся в обществе. Акционеры могут вкладывать деньги, товары или другие моральные ценности в компанию.

2. Бухгалтерский учет может производиться в связи с заменой существующих частей компании. Он показывает, какие акции купили и продали акционеры, и по какой цене они их купили или продали. Этот процесс также может позволить акционерам изменить структуру управления компанией, регулировать свои права владения акциями и финансовые расходы.

3. В акционерных обществах ведется учет выплаты дивидендов среди акционеров. Дивиденд является частью финансового дохода компании и распределяется среди акционеров пропорционально их долям в уставном капитале. Компания может выплачивать удовлетворительные дивиденды акционерам на основе своей прибыли.

Это лишь некоторые из методов бухгалтерского учета акционерных обществ, а порядок бухгалтерского учета определяется с учетом особенностей и членства каждого акционерного общества.

4. Учет капитала в акционерных обществах может быть связан с дополнительным капиталом, вложенным акционерами для приобретения новых обыкновенных акций. Этот процесс включает выпуск увеличенного капитала акционерными обществами или дополнительную покупку долей капитала акционерами. Из этих новых сумм учитываются, какие акционеры получают акции и по какой цене.

5. Учет прибыли акционерных обществ также является важным вопросом. Это связано с распределением доходов, прибыли или продаж компании среди акционеров. Акционеры знают, какую сумму прибыли или убытка они получают по финансовым результатам компании. Это всего лишь несколько примеров, в бухгалтерском учете акционерных обществ может быть больше деталей. Акционерные компании могут подчиняться различным правилам, касающимся их финансов и процедур управления. Процедуры бухгалтерского учета также могут быть предписаны законом о компаниях, местными регулирующими органами и правилами управления.

Привилегированные акции – это акции, созданные в качестве альтернативы акциям, входящим в уставный капитал компании. Эти акции, в отличие от обычных (обычно долевых) акций, связаны с особыми привилегиями и ограничениями. Привилегированные акции – это тип акций, который предоставляет акционерам дифференцированные финансовые и управленческие права.

Ключевые слова: *собственный капитал, акционерный капитал, привилегированные акции, обыкновенные акции, резервы*

*Summary**Elmin Bagizade**Accounting of Capital in Joint Stock Companies*

Capital accounting in joint-stock companies can be done in several different ways. Now let's look at the most common ones:

1. In most joint-stock companies, accounting is done on the main capital. It shows the amount of capital invested by shareholders, who are the owners of the company, or how they are valued in society. Shareholders may invest money, goods or other moral values in the company.

2. Accounting can be done in connection with the replacement of existing parts of the company. It shows what shares the shareholders bought and sold, and at what price they bought or sold them. This process can also enable shareholders to change the company's governance structure, regulate their shareholding rights and finance costs.

3. In joint-stock companies, accounting is carried out regarding the payment of dividends among shareholders. A dividend is a part of a company's financial earnings and is distributed to shareholders in proportion to their equity shares. The company can pay a satisfactory dividend to the shareholders on the basis of its profits.